

Museumsreformen. Kultivering, konsolidering og konflikt

The Norwegian Museum Reform. Cultivation, consolidation and conflict

Nanna Løkka

Seniorforsker, Telemarksforskning

Nanna Løkka har ph.d. i religionshistorie fra UiO (2011). Hun har jobbet ved Telemarksforskning siden 2016 og var tidligere forskningskoordinator ved Høgskolen i Sørøst-Norge. Hun har på den ene siden publisert innenfor fagfeltet vikingtid og middelalderhistorie, på den andre innenfor kulturpolitikkforskning – og da særlig innenfor museums- og kulturarvsrelaterte tema.

Lokka@tmforsk.no

Ole Marius Hylland

Seniorforsker, Telemarksforskning

Ole Marius Hylland er dr.art. i kulturhistorie fra UiO (2002). Hylland har jobbet ved Telemarksforskning siden 2008 og var tidligere seniorrådgiver i ABM-utvikling. Han har publisert innenfor en lang rekke kulturhistoriske og kulturpolitiske tema.

Hylland@tmforsk.no

Sammendrag

Basert på en systematisk gjennomgang av evalueringer, politiske dokumenter og medietekster beskriver og analyserer denne artikkelen museumsreformen og motstanden den har blitt møtt med. Ved å anlegge et kulturteoretisk perspektiv blir det tydelig hvordan museumsreformen har vært mer enn en strukturell, økonomisk og faglig reform. Museumsreformen har grepet inn i organisasjonskultur og lokal kultur på en måte som har utfordret institusjonenes egenforståelse og samfunnsrolle. Museene har gjennom museumsreformen blitt løftet inn i en generell kulturpolitisk diskurs der profesjonalitet, relevans, deltakelse, demokrati og mangfold er blitt sentrale begreper for kvalitet. Gjennom reformen skulle alle enhetene i det selvgrodde museumslandskapet styrkes med sine forskjellige kulturer, selvpfatninger og identiteter. Mindre enheter skulle samles i en type institusjon, museene skulle løftes opp på et høyere faglig nivå, og de skulle integreres i samme museumsnettverk, med felles museumsfaglige mål og verdigrunnlag. Reduksjon av antall museer er blitt et av reformens tydeligste resultat. Samtidig ser vi en tydelig motstand fra museer som ønsker autonomi og har posisjon og nok lokal støtte til å trekke seg ut av et større museum. De vil heller stå utenfor det nasjonale museumsnettverket eller søke lykken i en ny konstellasjon, med ønsker om kontroll og selvstyre. Mange museer har og har hatt en sentral identitetsskapende og -byggende dimensjon. Tilsynelatende har museumsreformen undervurdert betydningen av denne dimensjonen.

Nøkkelord

identitet, museumspolitik, museumsreformen, offentlig reform, organisasjonsteori

Abstract

This article describes and analyzes the Norwegian museum reform and the opposition it has faced. By using perspectives from cultural theory and public sector reform, it becomes clear how the museum reform has been more than just a structural, economic, and professional reform. The museum reform has intervened in organizational culture and local culture in a way that has challenged the institutions' self-image and their societal role. Through the museum

reform, the museums have been lifted into a general cultural policy discourse in which professionalism, relevance, participation, democracy, and diversity have become central concepts for quality. Through the reform, all the units in the *self-grown*, uncultivated museum sector were to be strengthened, with their different cultures, self-perceptions, and identities. Smaller units were to be merged into one type of institution, the museums were to be raised to a higher professional level, and they were to be integrated into the same museum network, with a common set of goals and values. The reduction in the number of museums has become one of the clearest results of the reform. At the same time, we see that not all museums have been eager to join. They want autonomy and have the position and local support to pull away from the larger museum entities. They would rather stand outside the national museum network or enroll in a new constellation with a desire for as much local autonomy as possible. This is because a key dimension of many museums has been their identity. The museum reform appears to have underestimated the importance of this dimension.

Keywords

the museum reform, public sector reform, organization theory, museum policies, identity

Høsten 2021 ble motstand mot gjennomførte reformer en sentral sak for opposisjonen i den norske stortingsvalgkampen. Både kommune- og regionreformen, politireformen, sykehusreformen, universitets- og høyskolereformen og museumsreform ble diskutert. Disse reformene har til felles at de har betydd sammenslåinger av enheter og konsentrasjon av makt. Etter at opposisjonen ved Arbeiderpartiet og Senterpartiet hadde vunnet valget og dannet regjering, ble det åpnet for reversering av iverksatte reformer. Dette inkluderte bl.a. museumsreformen. Etter valget uttalte Senterpartiets kulturpolitiske talsperson, Åslaug Sem-Jacobsen, at hun ville åpne døra på gløtt for å reversere enkelte museumssammenslåinger, mens kulturminister Anette Trettebergstuen heller så for seg ytterligere sammenslåinger.¹ Slik ble også temaet for denne artikkelen aktualisert: Den handler om museumsreformen, om gjennomføringen av den og om motstanden mot den.

De siste tjue årene har museene i Norge gjennomgått en omfattende og statlig initiert reform, der *konsolidering* – et begrep introdusert fra departementalt hold – har vært både et mål og et middel for å styrke museene som faglige institusjoner. Museumsreformen er foreløpig ikke evaluert i nasjonal målestokk, men fordi reformen delvis ble gjennomført som regionale prosjekt, er det gjort flere regionale evalueringer. I utredningen *Museum og samfunn. En utredning om museenes samfunnsroller i lys av museumsreformen* blir hovedfunnene fra disse regionale evalueringene oppsummert.² Utredningen konkluderer med at museumsreformen må sies å ha vært et vellykket prosjekt på mange måter, men at reformen også har vært preget av utfordringer og problemer. Det handler om at konsolideringene har skapt uenigheter innad i det nye konsoliderte museet. Uenighetene kan være mellom avdelinger, mellom ansatte og ledelse eller mellom det konsoliderte museet på den ene siden og de som eier samlingene, de frivillige miljøene og lokalsamfunnene på den andre siden. Uenighetene befinner seg i spennet mellom interne friksjoner og åpne konflikter. Vår ambisjon med denne artikkelen er å bidra til å forklare hvordan og hvorfor en ambisiøs omstrukturering og faglig og økonomisk styrking av en hel sektor, også har blitt møtt med motstand og i ytterste konsekvens *motreformasjon*.

Eksemplene på friksjoner og konflikter er mange. Her nevner vi kort to: Holmsbu billedgalleri er ett eksempel, belyst gjennom flere artikler i *Klassekampen* i august 2021. Billedgalleriet forvalter en stor mengde malerier og gjenstander etter maleren Henrik Sørensen.

1. Jonas Brække, «Vil la museer løsrive seg,» *Klassekampen*, 4. oktober, 2021, <https://klassekampen.no/utgave/2021-10-04/vil-la-museer-losrive-seg>
2. Ole Marius Hylland, Nanna Løkka, Anne-Sofie Hjemdal og Bård Kleppe, *Museum og samfunn. En utredning om museenes samfunnsroller i lys av museumsreformen*, TF-rapport nr. 548 (Bø: Telemarksforsking, 2020).

Samlingen eies av en stiftelse. Fra 2008 har billedgalleriet vært konsolidert med Drammens museum og driftet som en avdeling under det – en typisk konsekvens av museumsreformen. Ifølge *Klassekampen* ble avtalen mellom Drammens Museum og Holmsbu billedgalleri sagt opp med virkning fra årsskiftet som følge av uenigheter om faglige og økonomiske prioriteringer mellom stiftelsen og Drammens museum.³ Bø museum, et bygdemuseum i Bø i Telemark, bestemte allerede i 2015 at de ville gå ut av Telemark museum, den museumsorganisasjonen de var blitt en del av i 2010.⁴ Styreleder ved Bø museum uttalte i den forbindelse:

Styret kan ikke se noen framtid for Bø Museum i en fortsatt konsolidering med Telemark Museum. Vi har mistet tilliten til Telemark Museum og tror ikke den kan gjenopprettes. I løpet av ti år har Bø Museum gått fra å ha mye aktivitet og besøk til nesten å være lagt ned.⁵

I denne artikkelen bruker vi ulike perspektiver på identitet og organisasjonskultur til å undersøke museumsreformen og forklare og forstå motstanden mot den. De innledende eksemplene handler tilsynelatende om uenighet om organisering, økonomi og faglige prioriteringer, men som vi skal komme tilbake til, henger dette tett sammen med spørsmålet om identitet. Vi forstår museene som identitetsinstitusjoner på to nivåer: de forvalter identiteten til ulike fellesskap, samtidig som de har sterke institusjonsidentiteter. Institusjonsidentitetene handler om oppfatninger om hva et museum er, hva det skal drive med og hva som kjennetegner et godt museum. Museumsreformen har påvirket identiteten til de ulike museene. Reformen har gjort det tydelig at det finnes ulike forståelser av hva et museum er og hva som skal være museenes primære samfunnsoppdrag. Vi argumenterer for at et identitetsperspektiv er nødvendig for å forstå utfordringene med museumsreformen og bruker kulturbasert reformteori til å komme dit. På denne bakgrunn diskuterer vi følgende spørsmål i artikkelen: Hva er det ut over organisasjoner museumsreformen har slått sammen og konsolidert? Hva dreier konfliktene i de sammenslåtte museene seg om? Hvordan kan kulturteori og ulike perspektiver på identitet bidra til å forstå disse konfliktene?

Det er viktig å presisere at vi *ikke* har hatt til hensikt å gi en balansert framstilling av de konfliktene vi gjengir, på den måten at begge parter har fått kommet til orde eller har forsøkt å få fram «hva som egentlig har skjedd». Det betyr at noen av eksemplene vi bruker viser til hvordan reformen er opplevd og ikke nødvendigvis representerer en balansert virkelighetsbeskrivelse. Heller ikke forholdet mellom de kulturpolitiske føringene og de konsoliderte museenes respons blir drøftet i særlig grad. Vår intensjon er å gi en forklaring på motstanden som reformen har skapt.

Artikkelen er bygd opp på følgende måte: Etter en gjennomgang av empirien og de analytiske perspektivene for artikkelen, går vi igjennom museumsreformens hensikter og virkemidler. I den neste delen gir vi eksempler på motstand som reformen har blitt møtt med, før vi diskuterer hva slags institusjoner og organisasjonskulturer reformen har hatt til hensikt å forene og endre. Til slutt diskuterer vi museenes unike kombinasjon av å være både identitetsskapende og kunnskapsutviklende institusjoner.

3. Jonas Brække, «Ber om redningsaksjon,» *Klassekampen*, 19. august, 2021, <https://klassekampen.no/utgave/2021-08-19/ber-om-redningsaksjon>
4. Helge Ottesen, «Bø museum trekker seg fra samarbeidet,» *Varden*, 20. mars, 2015, <https://www.varden.no/kultur/bo-museum-trekker-seg-fra-samarbeid/>
5. Ottesen, «Bø museum».

Empiri og analytiske perspektiver

Det empiriske materialet til artikkelen består av tre ulike typer kilder. Det er de museums-politiske dokumentene som beskriver premissene for museumsreformen, dens intensjoner og hvordan den praktisk skulle gjennomføres. En annen kilde er nyhetsoppslag som dekker diskusjoner om museumsreformens konsekvenser. Den tredje og viktigste kilden er de evalueringene og utredningene om museumsreformen som kulturforskere på Telemarksforskning har gjennomført. Dette inkluderer forfatterne av denne artikkelen. Vi er begge kulturpolitikkforskere som ofte jobber oppdragsbasert, og de evalueringene og utredningene det her er snakk om, har vært på oppdrag fra enkeltstående museer, fylkeskommuner eller departement. Til grunn for denne artikkelen ligger en evaluering av organiseringen av Telemark Museum⁶, to gjennomganger av organiseringen ved Haugalandmuseene⁷, en evaluering av Akershusmuseet⁸, en evaluering av museumsreformen i Rogaland⁹, en evaluering av museumsreformen i Buskerud¹⁰, en utredning om Norsk Kvernsteinsenter¹¹ og en større undersøkelse av kulturvern og frivillighet¹². Forskere fra Telemarksforskning har også vært engasjert i interne strategiske prosesser for museene i Møre og Romsdal¹³ og Vestfold-Telemark¹⁴ der museumsreformen har vært et viktig bakteppe og i en undersøkelse av politikken rettet mot nasjonale minoriteter i Norge.¹⁵ I tillegg baserer vi oss på utredningen *Museum og samfunn*¹⁶, som ble utarbeidet som kunnskapsgrunnlag for Meld. St. 23 (2020–2021) *Musea i samfunnet. Tillit, ting og tid*¹⁷. Gjennom disse prosjektene har artikkelforfatterne opparbeidet empiri og kunnskap om en rekke regionale konsolideringsprosesser og lokale responser. Vi har gjennomført dokumentstudier, spørreundersøkelser, intervju, institusjonsbesøk og innspillmøter og møtt en rekke interessenter. Vi har hørt erfaringer og synspunkter når rapportene har blitt presentert. Erfaringene med disse undersøkelsene har gitt oss bred innsikt i museumsreformens implementering og konsekvenser.

I de nevnte evalueringene har vi vurdert museumsreformen med utgangspunkt i evalueringfaglig metodikk, der hensikten framfor alt er å vurdere måloppnåelse. Dette har særlig dreid seg om reformen har realisert de faglige gevinstene den har hatt til hensikt å utløse, både med tanke på forvaltning, formidling, forskning og fornying. Det er imidlertid andre perspektiver som kan anlegges på studier av reformer. Den britiske statsviteren Christopher Hood kritiserer evalueringsbasert forskning på reformer for å være for rasjonalistisk, klinisk

6. Bård Kleppe og Ole Marius Hylland, *Det lille i det store. Gjennomgang av organiseringen ved Telemark museum*, TF-rapport nr. 293 (Bø: Telemarksforskning, 2012).
7. Ole Marius Hylland, *Å gjete harer og bære staur. Organisering av Haugalandmuseene*. TF-rapport nr. 325 (Bø: Telemarksforskning, 2013); Ole Marius Hylland og Ailin Aastvedt, *Haugalandmuseene. Anbefalinger om fremtidig organisering*. TF-notat nr. 14 (Bø: Telemarksforskning, 2014).
8. Bård Kleppe, Åsne Dahl Haugsevje og Ole Marius Hylland, *Mange formål – en reform. Evaluering av Akershusmuseet*. TF-rapport nr. 366 (Bø: Telemarksforskning, 2015).
9. Åsne Dahl Haugsevje, Nanna Løkka og Bård Kleppe, *Til lands og til vanns og på sokkelen med. Evaluering av museumsreformen i Rogaland*. TF-rapport nr. 386. (Bø: Telemarksforskning, 2016).
10. Nanna Løkka, Ole Marius Hylland og Bård Kleppe, *Pasjon og resignasjon. Evaluering av museumsreformen i Buskerud*. TF-rapport nr. 484. (Bø: Telemarksforskning 2019).
11. Nanna Løkka, *Norsk Kvernsteinsenter. Utgreiing av organisasjonsmodell*. TF-rapport nr. 626. (Bø: Telemarksforskning, 2021).
12. Nanna Løkka, Anne-Sofie Hjemdal og Bård Kleppe, *Frivillig kulturvern – kulturvern innenfra* (Oslo: Fagbokforlaget, 2021).
13. Ole Marius Hylland og Nanna Løkka, *Forsknings- og innovasjonsstrategi for museene i Møre og Romsdal*. TF-notat nr. 23. (Bø: Telemarksforskning, 2018).
14. Internt dokument, 2021.
15. Ola K. Berge, Nanna Løkka og Åsne Dahl Haugsevje, *Kulturell berikelse – politisk besvær. Gjennomgang av politikken overfor nasjonale minoriteter 2000–2019*. TF-rapport nr. 490. (Bø: Telemarksforskning, 2020).
16. Hylland, Løkka, Hjemdahl og Kleppe, *Museum og samfunn*
17. St.meld. nr. 23, *Musea i samfunnet – Tillit, ting og tid*, (Oslo: Kultur- og likestillingsdepartementet, 2020–2021).

og inspirert av naturvitenskapelige prinsipper, der måling av effektivitet og virkning står sentralt. Han mener offentlige reformer med fordel kan studeres med utgangspunkt i det han beskriver som «a cultural theory perspective».¹⁸ Utgangspunktet for Hood er et bredt kulturbegrep, i den generelle betydningen *adferds- og tankemønstre delt av en gruppe*, og han sier: «All accounts of culture focus on how groups interact with individuals to shape shared meanings, assumptions and accepted practices or beliefs, and all lead to the conclusion that cultures are multiple and can come into conflict».¹⁹ Hoods poeng er at «kultur» i denne betydningen er et verktøy både for å forstå og for å implementere reformer i offentlig sektor. Ifølge Hood kan kultur være 1) et problem som må identifiseres og overkommes for at en reform skal være vellykket, 2) et verktøy (*a diagnostic tool*) for å formulere og designe effektive reformer, 3) en betingelse eller variabel som må omgås eller 4) den eneste reelle løsningen på effektiv reform av offentlig sektor.²⁰

Et tilsvarende poeng fremmes av statsviter Johan P. Olsen når han skriver om forholdet mellom institusjoner og reform i offentlig sektor. I en generell omtale av utfordringer ved slike reformer, beskriver han en type motstand fundert i identitet som er høyst relevant for denne artikkelens tema:

[I]nstitutions are defended by insiders and validated by outsiders and cannot be changed arbitrarily. The more institutionalized an area, the more resilient are its structures against reform and environmental change, and resistance is strongest when change threatens institutional identities.²¹

Mange museer har blitt etablert og vært drevet av miljøer med et identitetsfellesskap. Dermed er kulturen i museet tett vevet sammen med den (lokale) kulturen som forvaltes eller representeres. Slik kan vi si at museer utgjør et dobbelt identitetsfellesskap. Museenes første profesjonaliseringsfase på 1970-tallet innebar en endring i museenes samfunnsrolle som styrket den identitetsskapende dimensjonen ved arbeidet. Anne Eriksen beskriver det slik:

For museenes vedkommende førte dette til en kraftig understreking av deres identitetsbyggende oppgaver. Identitet – lokal og historisk fundert i form av «røtter» – ble det velferdsgode de skulle levere. I demokratiseringens og det utvidete kulturbegrepets navn ble skillet mellom museets brukere og dem hvis kultur museet skulle vise, dermed mindre enn noen gang.²²

Slik gjenspeiler samlingene selvforståelse og identitet. Som Maja Musum skriver, kan forholdet mellom museum og lokalsamfunn sies å ha vært *symbiotisk*.²³ I den seneste museumsmeldingen er dette forholdet beskrevet slik: «Mange av musea her i landet er [...] resultat av kollektiv innsats og deltaking heilt frå det tidspunktet dei vart etablerte. Dette har gjort at store delar av museumssektoren i dag er tufta på sterkt lokalt eigarskap og engasjement.»²⁴ Dette gjør at de små kulturhistoriske museene i Norge er typiske *somewhere*-institusjoner. Begrepsparet *somewheres* og *anywheres* ble lasert av den britiske journalisten og forfatteren David Goodhart i 2017 for å beskrive grunnleggende verdimotsetninger i sam-

18. Christopher Hood, «A Cultural Theory Perspective», i *Theory and Practice of Public Sector Reform*, red. Steven van de Walle og Sandra Groeneveld (New York and London: Routledge, 2016), 100–113.

19. Hood, «A Cultural Theory perspective», 101.

20. Hood, «A Cultural Theory perspective», 101.

21. Johan P. Olsen, «An Institutional Perspective», i *Theory and Practice of Public Sector Reform*, red. Steven van de Walle og Sandra Groeneveld (New York and London: Routledge, 2016), 9–26.

22. Anne Eriksen, «Frå stevneplass til dialoginstitusjon. Samling og museum», i *Kapitler av museenes historie, praksis og ideologi*, red. Bjarne Rogan og Arne Bugge Amundsen (Oslo: Novus forlag, 2010).

23. Maja Leonardsen Musum, «Folkemuseet og kampen om nåtiden. En studie av 'Alt for Norge' på Hadeland Folkemuseum», *Norsk Museumstidsskrift* Vol. 6, utg.1 (2020). <https://doi.org/10.18261/issn.2464-2525-2020-01-03>

24. St.meld. nr. 23, *Musea i samfunnet*, 12.

funnet.²⁵ Gjennom en spissformulert todeling mellom *somewheres*, mennesker og grupper som er tett knyttet til stedet de kommer fra og *anywheres*, mennesker og grupper med høyere utdanning og sentrale posisjoner med lavere stedstilknytning, viser han hvordan en verdibasert politisk splittelse utvikler seg. Selv om Goodharts generelle samfunnsanalyse ikke nødvendigvis er direkte overførbart på norsk museumssektor, mener vi det gir mening å forstå museumsreformen som en bevegelse fra et *somewhere*- til et *anywhere*-basert verdsett. Bevegelsen utfordrer museenes institusjonelle identiteter og åpner for diskusjoner om hva et museum egentlig er, og hva det bør eller skal være.

I en gjennomgang av organisasjonsteori definerer organisasjonsforskeren Mary Jo Hatch kultur som «et meningsmønster skapt og opprettholdt av menneskelige tilknytninger gjennom felles verdier, tradisjoner og skikker».²⁶ Hatch skriver videre: «Organisasjonen formes delvis gjennom kulturelle prosesser etablert ut fra et bredt spekter av aktører i omgivelsene. Men den mest umiddelbare kilden til påvirkning av (organisasjons)kulturen befinner seg likevel *inne i organisasjonen* – nemlig hos de ansatte».²⁷ Ifølge Hatch (med henvisninger til andre organisasjonsteoretikere) er det tre kulturelle nivåer i en organisasjon: 1) de synlige artefaktene, 2) bevisste verdier og 3) ubevisste og grunnleggende antakelser.²⁸ Artefaktene viser til den materielle delen av organisasjonen, slik som bygningen, interiør, kunst, men også til immaterielle deler, som navn, tradisjoner, adferdsmønster og fortellinger. Slik vi ser det, er museene helt spesielle organisasjoner i så måte, fordi hovedoppgaven deres nettopp er å forvalte artefakter på vegne av en gruppe eller et fellesskap. Skillet mellom museets egne artefakter og det fellesskapet som de forvalter artefaktene til, kan dermed sies å være flytende. Artefaktene får slik en slags dobbel relasjon til kulturen i organisasjonen. De danner grunnlaget for kulturen i organisasjonen og representerer samtidig kulturen til et fellesskap som museet skal forvalte.

Når museene både representerer en identitet i seg selv og forvalter eller bygger identiteten til en eller flere grupper, blir de preget av en kompleksitet som vil påvirke mulighetene for reform. Identitetsendring i identitetsbærende og -byggende organisasjoner er utfordrende. Med begreper fra Christopher Hood kan vi si at reformer er prosesser der kulturinstitusjoner selv skal endre sin egen kultur. I dette tilfellet skal kulturen endres i tråd med eksternt definerte mål for kvalitet og etter det vi i en tidligere undersøkelse har omtalt som et *generalistprinsipp*.²⁹

Museumsreformen – mål og virkemidler

Museumsreformen ble igangsatt ved årtusenskiftet, men et behov for strukturendringer i museumssektoren hadde allerede vært antydning i to tiår. I kulturmeldingen fra 1981, *Kulturpolitikk for 1980-åra*, kan man lese:

[D]epartementet [ser] det som ønskeleg at dei sentrale organa saman med museumsorganisasjonane tek opp arbeidet for å utarbeide ein meir klarlagd museumsstruktur. Etter departementet si meining er dette nødvendig om ein skal få til ei arbeidsdeling og ei best mogleg utnytting av ressursane.³⁰

25. David Goodheart, *The Road to Somewhere. The Populist Revolt and the Future of Politics* (London: Hurst, 2017).

26. Mary Jo Hatch, *Organisasjonsteori. Moderne, symbolske og postmoderne perspektiver* (Oslo: Abstrakt forlag, 2001), 69.

27. Hatch, *Organisasjonsteori*, 225.

28. Hatch, *Organisasjonsteori*, 236.

29. Hylland, Løkka, Hjemdahl og Kleppe, *Museum og samfunn*, 127–130.

30. St.meld. nr. 23, *Kulturpolitikk for 1980-åra*, (Oslo: Kyrkje- og undervisningsdepartementet, 1981–1982), 135.

Femten år senere ble disse poengene fulgt opp i en bredt anlagt NOU om museene: *Museum, mangfald, minne, møtestad*, dog uten at reformbegrepet ble introdusert.³¹ NOU-en ble fulgt opp av stortingsmeldingen *Kjelder til kunnskap og oppleving* (1999–2000), ofte omtalt som ABM-meldingen.³² Selve begrepet museumsreform(en) ble ikke brukt i meldingen, men den introduserte begrepet konsolidering og ideen om konsolidering av museumsenheter for faglig styrking. En nøkkelformulering for denne tanken finner vi her:

Frå statleg hald bør det initierast ein prosess med sikte på ei opprydding i dei einskilde distrikta og regionane, slik at ein sit att med eit mindre tal (1-6) konsoliderte museum eller museumsnettverk i kvart fylke, dvs. einingar med ei så sterk fagleg og økonomisk plattform at dei på ein meningsfull måte kan inngå i eit samla nasjonalt nettverk av museum. Tanken er ikkje å sentralisera; lokale museum bør framleis finnast som formidlingsarenaer, men det bør arbeidast for ei samorganisering på regionalt nivå for å oppnå ei fagleg kvalitetsheving.³³

Med dette ble også ideen om et *nasjonalt nettverk* av museer presentert. Selve begrepet *museumsreform* ble brukt fra og med høsten 2001, i forbindelse med Kulturdepartementets budsjett for 2002, der museumsreformen var en egen budsjettpost (jf. St.prp. nr. 1 (2001–2002)). I stortingsmeldingen *Framtidas museum. Forvaltning, forskning, formidling, fornying* blir ordet *reform* brukt gjennomgående som beskrivelse av endringene.³⁴ Selv om det ikke er et tema for denne artikkelen, er det verdt å minne om betydningen av *begreper* som virksomme verktøy for museumsreformen. Både lanseringen, legitimeringen og oppfølgingen av reformen har lent seg tungt på et utvalg kjernebegreper, med de nevnte konsolidering, reform og nasjonalt nettverk som svært sentrale.

I *Museum, mangfald, minne, møtestad*, som altså er et av utgangspunktene for reformen, ble det blant annet pekt på at det var svært *mange* museer, og at mange av dem var *små* med få ansatte og små budsjetter.³⁵ Dette ble omtalt som en svakhet for sektoren. Mange samlinger ble primært drevet av frivillige miljøer, arbeidet var lite koordinert og i mange tilfeller lite profesjonalisert, skrives det. Museumsreformen hadde derfor til hensikt å gjøre de kulturhistoriske museene til faglig sterkere, mer profesjonelle og robuste institusjoner. Virkemidlene har vært reduksjon av antall enheter, økte statlige overføringer og utvikling av infrastruktur for profesjonalisering og kvalitetssikring. I dag er det rundt 60 museer som rapporterer til Kulturrådet og regnes som det nasjonale museumsnettverket. Det totale budsjettet til museumssektoren er doblet i reelle tall de siste 20 årene.³⁶ Dessuten er det iverksatt en rekke konkrete tiltak og systemer for kvalitetsheving. Målet var en faglig styrket og mer profesjonalisert museumssektor. De museumsfaglige årsverkene har økt, mens antall administrative årsverk har økt minimalt. Andelen ansatte med førstekompetanse har ikke økt. Den fagfelleverderte forskingen har økt med 39 % prosent siden 2011.³⁷ Både antall gjenstander tilfredsstillende registrert og antall gjenstander tilgjengeliggjort digital har økt med rundt 20 %. Antall besøkende er stort sett uendret. Dette er generelle tall for alle museer og kan selvsagt se annerledes ut ved enkeltmuseum.

31. NOU 1996: 7. *Museum, mangfald, minne, møtestad*, (Oslo: Kulturdepartementet, 1996).

32. St.meld. nr. 22, *Kjelder til kunnskap og oppleving. Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet*, (Oslo: Kulturdepartementet 1999–2000).

33. *Kjelder til kunnskap og oppleving*, 8.

34. St.meld. nr. 49, *Framtidas museum: Forvaltning, forskning, formidling, fornying*, (Oslo: Kultur- og kirkedepartementet, 2008–2009).

35. *Museum, mangfald, minne, møtestad*, 46ff.

36. Hylland, Løkka, Hjemdahl og Kleppe, *Museum og samfunn*, 44.

37. Hylland, Løkka, Hjemdahl og Kleppe, *Museum og samfunn*, 50.

En indikasjon på profesjonalisering er at mangfoldet av selskapsformer er redusert. Ingen av de konsoliderte museene er organisert som lag eller foreninger lenger, i dag er de fleste museer organisert som stiftelser eller aksjeselskap. En del konsoliderte museer har imidlertid ikke avvirket de opprinnelige eierstiftelsene, men er organisert med en slags dobbel organisasjonsstruktur, der samlingene eies av egne stiftelser som i sin tur er representert i styret. Som tidligere evalueringer og undersøkelser har vist, har denne organisasjonsstrukturen vært en kime til tallrike konflikter.

Motstand og motreformasjon

De regionale evalueringene viser at konfliktene innad i de konsoliderte museene særlig har oppstått i forbindelse med omprioriteringer og omorganiseringer, der hensikten har vært å utløse faglige synergier i den nye museumsorganisasjonen. Omprioriteringene kan gjelde både arenaer og fagområder. Disse prioriteringene kan handle om hvilken type anerkjennelse som gis for hvilken type museumsarbeid, og om ulike ideer om hva som utgjør *godt* museumsarbeid. Eller det kan handle om praktiske forhold som åpningstider og ansatte, noe som gjenspeiler hva ledelsen oppfatter som viktige arenaer. Flere konflikter bunner i at ansatte og styrerepresentanter har lojaliteten sin hos det gamle museet, som igjen fører til spenninger mellom lokalt og sentralt nivå, altså forholdet mellom lokal avdeling/arena og sentral administrasjon og ledelse.³⁸ Flere informanter peker for eksempel på at kommunene som økonomisk bidragsyter og ofte representert i eierstiftelser, kan ha bestemte forventninger til museet. De kan nærmest gi egne bestillinger, noe som kan skape uenighet eller konflikt. I andre sammenhenger er det venneforeninger eller lokale historielag som tar en slik rolle. Lokale museer (med ny status som avdeling eller arena i et større museum) mener de har fått dårligere økonomi og blitt nedprioritert i aktiviteter og formidling. Som ledd i omstruktureringen har de mistet budsjettansvar og blitt fratatt autonomi. Uenighetene står mellom lokale identitetsfellesskap som kjemper for sin avdeling/arena/kulturarv og sentral ledelse.

En konsekvens av konsolidering er at makt flyttes. Evalueringene viser at mange ansatte opplever økt avstand til ledelsen som følge av konsolideringen. Institusjonen blir mer profesjonelt ledet, men samtidig blir den mer rigid, byråkratisk, ineffektiv og det lokale nivået opplever å miste autonomi. For eierne av folkemuseet i Sogn toppet frustrasjonene seg når ikke flagget ble heist på 17. mai. Avdelingsleder hadde etter sigende ikke instruksjonsmyndighet over vaktmester. I en artikkel i *Klassekampen* framstilles dette som en symbolsak som illustrerer hvordan lokalsamfunnet er fratatt selvstyre over museet sitt.³⁹ Pensjonert museumslektor Anna Jorunn Avdem sier til *Klassekampen*:

Historien med flaggstanga er bare et tragikomisk eksempel på at alt er blitt mer byråkratisk og kommandolinjene uklare, sier Avdem. – Det finnes ikke lenger noe samordna arbeidsfellesskap ved de enkelte avdelingene. Ledelsen kaller de ikke engang for avdelinger lenger, men «arenaer». At et stort og ærverdig museum som De Heibergske Samlinger ikke skal hete museum, er jo helt vanvittig.

For flere museer har konflikten mellom lokalt og sentralt ledd ført til åpne konflikter, slik som på Holmsbu billedgalleri og Bø museum som vi nevnte innledningsvis. For mange, både ansatte og eiere, ligger lojaliteten på lokalt nivå.

38. Hylland, Løkka, Hjemdahl og Kleppe, *Museum og samfunn*, blant annet side 42–43.

39. Jonas Brække, «Folkemuseum vil løsrive seg», *Klassekampen* 2. oktober 2021, <https://klassekampen.no/utgave/2021-10-02/museer>

Et annet museum som har kritisert museumsreformens mål og virkemidler, er Norsk Skogfinsk Museum (NSM). Skogfinner har status som nasjonal minoritet i Norge og mener de kjemper en kamp mot reformen som byråkratisk «tvangsassimilering».⁴⁰ De mener museumsreformens målsettinger har ført til at de blir presset inn i en konsolideringsavtale med Anno museum, der pressmiddelet har vært finansiering av nytt museumsbygg. Som nasjonal minoritet ønsker de å ha et selvstendig museum med full autonomi og råderett over egen historie. «Skogfinnene er en nasjonal minoritet, ikke et grendelag i Hedmark», ble det sagt av skogfinneforeningens leder til stortingspolitikere under en åpen høring om saken.⁴¹ Siste utvikling er at NSM og departementet har kommet til enighet.⁴² Konsolideringsmotstanden hos NSM gjenspeiler hvordan museumsreform og museumspolitikk er identitetspolitikk som kan ha svært stor symbolverdi for dem det gjelder. Her oppleves museumsreformens som en trussel mot en rettighet skogfinnene har som nasjonal minoritet, nemlig retten til å forvalte sin egen historie.

For noen museer får konflikten mellom lokalt og sentralt ledd også karakter av å være en profesjonskamp.⁴³ Hva skal være museenes oppgave, og hvilken type kvalitet, profesjon og profesjonalitet skal kjennetegne dem? Dette var det underliggende temaet for en opphetet diskusjon rundt en av avdelingene ved Drammens Museum, Friluftsmuseet på Spiraltoppen, i 2015. Etter et styrevedtak i museet om å legge ned avdelingen på Spiraltoppen og overføre de viktigste bygningene til en annen avdeling i museet, ble ledelsen i museet anklaget for ikke å ivareta ansvaret sitt, for å være på kollisjonskurs med folkemeningen, for å neglisjere lokal identitet, for arroganse og lovbrudd. Ledelsen mente på sin side at vedtaket var det eneste forsvarlige å gjøre. Dette bunnet blant annet i museumsreformens eksplisitte krav. I et bakgrunnsnotat for vedtaket skrev direktøren for museet følgende:

Museet har ikke ressurser til å fullføre friluftsmuseet på Bragernesåsen og drive det videre på en måte som tilfredstiller museumsreformens krav til kvalitet eller opprettholde et pragmatisk, men tilstrekkelig vedlikehold.⁴⁴

I en kommentar til kritikere av museets vedtak og prioriteringer skrev direktøren videre dette:

Enkelte har ikke innfunnet seg med at museet er konsolidert og at det stilles helt andre krav til forskning, utstillingsproduksjon, publisering, formidling og tilgjengelighet i dag, enn da man sist satset på friluftsmuseet på Bragernesåsen på 1980- og 90-tallet.⁴⁵

I kjernen for debatten sto med andre museumsreform og spørsmålet om økonomisk prioritering, faglig kvalitet og museets samfunnsoppdrag. *Dagsavisen* omtalte den omstridte saken i desember 2015, og daværende styreleder uttalte blant annet at «Drammens Museum

40. Arne Guttormsen, «Minoritetsfiendtlig behandling av skogfinnene», *Vårt Land*, 13. november 2021, <https://www.vl.no/kultur/2021/11/11/minoritetsfiendtlig-behandling-av-skogfinnene/>

41. Guttormsen, «Minoritetsfiendtlig».

42. Regjeringen, «Norsk Skogfinsk Museum får tilskudd til Finnskogens hus», Pressemelding, Kultur- og likestillingsdepartementet, 23. februar 2022.

43. Arne Bugge Amundsen og Brita Brenna, «Museer, kritisk museologi og tverrfaglige museumsstudier», i *Samling og museum. Kapitler av museenes historie, praksis og ideologi*, red. Bjarne Rogan og Arne Bugge Amundsen, (Oslo: Novus Forlag, 2010), 22.

44. https://drammens.museum.no/wp-content/uploads/2021/02/Friluftsmuseene_pa_DM_sak_12_15_m_vedlegg.pdf

45. https://drammens.museum.no/wp-content/uploads/2021/02/Friluftsmuseene_pa_DM_sak_12_15_m_vedlegg.pdf

[ikke] er et selskap som skal drive sanglek og opera og dans der oppe, det er ikke vår primære oppgave».⁴⁶

Mange museer er nært knyttet til lokalsamfunnet og stedet og springer ut av lokale initiativ med sterke ønsker om å ha råderett over egen historie og egne samlinger samt for økonomien til disse samlingene/museene. En ansatt fra Telemark museum sa følgende om museumsreformen: «Det er deprimerende å oppleve systematisk utestengning fra avgjørelser og inngrep i 'mitt' gamle museum som jeg selv langt på vei har bygd opp.» Sitatet viser tydelig det personlige eierskapet vedkommende hadde til bygdemuseet som nå var konsolidert.⁴⁷

Både evalueringene og medieoppslagene viser eksempler på hvordan museumsreformen har møtt betydelig lokal motstand. Mye av denne motstanden kan forstås gjennom begrepet *identitet*. Motstanden vi har vist til, enten den tilsynelatende handler om økonomi, omprioritering eller omorganisering, har klare sammenhenger både med museets identitetsskapende funksjon og museets institusjonelle identitet. Uenighetene handler om at lokalt og sentralt ledd har ulike ambisjoner og mål, ulik forståelse av relevans og kvalitet og av hva et museum skal være. Den institusjonelle identiteten er forankret i ulike verdsettingsmekanismer av kulturarven i seg selv, av ulike former for kunnskap og av ulike type aktiviteter. For eksempel kan identiteten ved et gitt lokalt museum være knyttet til en bygning uten en spesiell antikvarisk verdi, kunnskapen kan dreie seg om detaljert informasjon om tidligere virksomhet i bygget og aktivitetene kan dreie seg om innsamling og dokumentasjon over denne virksomheten. Det konsoliderte museet kan vurdere bygget som lite relevant og kunnskapen som *for* lokal og lite kritisk, teoretisk eller generaliserbar. Slike motsetninger har vi møtt på i ulike varianter ved en rekke museer, som Haugalandmuseet, Nordmøre museum, Musea i Sogn og Fjordane og Drammens museum.

Kultivering av et selvgrodd landskap

Hood har som nevnt fire ulike kulturorienterte tilnæringsmåter til reformer i offentlig sektor. Vi mener det i denne sammenheng er relevant å bruke den tilnæringsmåten som tar utgangspunkt i at eksisterende kultur oppfattes som et *problem*. Hood mener enkelte reformer bærer preg av at en eksisterende kultur betraktes som noe som må «overvinnes», fordi den anses å romme dysfunksjonelle holdninger og praksiser og/eller fordi den skal erstattes med en mer vitenskapelig basert tilnærming til organisasjonen og virksomheten.⁴⁸ I slike reformprosesser vil kultur med andre ord også være *løsningen*. For å gripe museumsreformens målsetting og tilsiktede og utilsiktede konsekvenser, mener vi det er hensiktsmessig å ta utgangspunkt i et uttrykk hentet fra ABM-meldingen, nemlig karakteristikken av museene i Norge som et «sjølvgrodd landskap». I dette uttrykket finnes kimen til det som må anses å være sektorens «problem» som reformen skulle løse. Slik beskriver ABM-meldingen utfordringen:

Eit viktig trekk ved det samla norske museumslandskapet er dei mange små, sjølvstendige einingane som er spreidde utover heile landet. Det er i stor grad eit sjølvgrodd museumslandskap der private og lokale initiativ har vore ein mykje viktigare etableringsfaktor enn planlegging og styring frå styresmakterne. Den viktigaste oppgåva for det offentlege har vore å løyva driftsmidlar og yta investeringstilskot. På-

46. Katrine Strøm, «Kan ikke svare på alt tull», *Dagsavisen*, 15. desember, 2015, <https://www.dagsavisen.no/fremtiden/nyheter/2015/12/15/kan-ikke-svare-pa-alt-tull/>

47. Kleppe og Hylland, *Det lille i det store*, 37.

48. Hood, «A Cultural Theory perspective», 101.

bod, reguleringar eller samordnande planar har i liten grad prega museumsarbeidet, med unntak av dei delane som er integrerte i lovforvaltninga i samband med lov om kulturminne. Dessutan har fylkeskommunane det siste tiåret i aukande grad laga planar for dei musea som dei har økonomisk ansvar for. Det er registrert om lag 800 museum og samlingar fordelt på 700 administrative einingar.⁴⁹

Museumslandskapet i Norge beskrives her som en sektor som er vokst fram nedenfra, der lokale initiativ har vært viktige. Museologen Lise Emilie Fosmo Talleraas har vist at dette ble oppfattet som et politisk problem helt fra tidlig 1900-tallet og omtaler det samme fenomenet som et «uregjerlig mangfold».⁵⁰ Uttrykket «sjølvgrodd landskap» ble først brukt i museumsutredningen *Museum – mangfald, minne, møtestad*, men der beskrives dette som en kvalitet:

Dette mangfaldet med ca. 570 museum/samlingar blir rekna som ein kvalitet. Det er uttrykk for ei sterk, folkeleg interesse for informasjon og kunnskap som kan kasta lys over liv og levevilkår i tidlegare tider. Slik sett representerer norske museum eit mylder av kontaktpunkt der mange kan finna informasjon og oppleve alle bodskapane som kan liggja i materielle leivningar, anten dei er natur- eller menneskeskapte.⁵¹

Selv om «det selvgrodde museumslandskapet» ble vurdert som en kvalitet av de som utformet NOU-en, handlet operasjonaliseringen av reformen i stor grad om å kultivere dette landskapet. Reformens utgangspunkt var at museumsmiljøene var for små, for fragmentariske, for lite profesjonelle og i liten grad underlagt kvalitetskontroll. På den måten handlet museumsreformen langt på veg om å endre museenes forståelse av kunnskap, relevans og kvalitet – og i siste instans om hva et museum skal være. Det kommer vi tilbake til.

For å forstå mangfoldet og innholdet bak «det selvgrodde landskapet», må vi kort se nærmere på den historiske utviklingen av museene og samlingene i Norge.⁵² Den norske museumshistorien er preget av flere utviklingslinjer.⁵³ De eldste museene og samlingene vokste fram i vitenskapelige miljøer i Trondheim, Oslo og Bergen og dannet en del av grunnlaget for etableringen av universitetene i disse byene. Kunstmuseene var på sin side nært knyttet til kunstutdanningene. Nasjonalmuseet ble etablert i 1836 og var det første museet som fikk offentlig støtte i Norge. Kunstindustrimuseer, som Kunstindustrimuseet i Oslo (1876) og Vestlandske kunstindustrimuseum (1887) ble etablert på 1870- og 1880-tallet. Rundt århundreskiftet ble det norske museumsfeltet varig påvirket av et sett med nye ideer, blant annet beskrevet som et folkemuseumsparadigme.⁵⁴ Rundt 1900 ble de første regionale og lokale bygdemuseene etablert, parallelt med at det vokste fram en rekke lokalhistoriske lag og foreninger.⁵⁵ På samme tid var kulturminnevernet i sin spede begynnelse, der særlig Fortidsminneforeningen ledet an, samtidig som en rekke andre frivillige lag og foreninger ble grunnlagt – alt med utgangspunkt i en ny historisk bevissthet.⁵⁶ Ut over på

49. Kjelder til kunnskap og oppleving, 104.

50. Lise Emilie Fosmo Talleraas, *Et uregjerlig mangfold? Lokale og regionale museer som saksfelt i norsk kulturpolitikk 1900-cirka 1970*, Ph.d.-avhandling (Umeå: Umeå Universitet, 2009).

51. *Museum, mangfald, minne, møtestad*, 47.

52. Håkon Shetelig, *Norske museers historie*, (Oslo: Cappelen, 1944); Anne Eriksen, *Museum. En kulturhistorie*, (Oslo: Pax Forlag A/S, 2009).

53. Talleraas, *Et uregjerlig mangfold?*

54. Hans Jacob Ågotnes «Lokalmuseet i det sosiale landskapet. Fortidsformidling i Hordaland gjennom hundre år», i *Kulturelle landskap. Sted, fortelling og materiell kultur*, red. Torunn Selberg og Nils Gilje (Oslo: Fagbokforlaget, 2007).

55. Jon Skeie, «Hva var norsk lokalhistorie? Om forholdet mellom lokalhistorie og historieforskning», i *I dørtrekken frå Europa. Festskrift til Knut Sprauten i anledning 70-årsdagen 22. juni 2018* (Oslo: Nasjonalbiblioteket, 2018), 451–452.

56. Løkka, Hjemdahl og Kleppe, *Frivillig kulturvern*, 35.

1900-tallet dukket det opp stadig flere bygdetun og museer, etablert etter lokale initiativ.⁵⁷ Lokale ildsjeler og miljøer har gjennom hele 1900-tallet stiftet lag og foreninger som har ervervet, samlet, tilgjengeliggjort og formidlet immaterielle tradisjoner, gjenstander, dokumenter, bygninger, hager, kulturlandskap med mer fra sitt lokale miljø eller sin region. Denne bevegelsen har blitt omtalt som en «folkebevegelse».⁵⁸ Det handlet for det første om å samle inn og bevare materielle vitnesbyrd over kultur som tapt eller i ferd med å gå tapt, for det andre om lokalhistorisk tekstproduksjon og for det tredje om å skape lokale, regionale og nasjonale identiteter på denne bakgrunn. Selve innsamlingsarbeidet dreide seg om både kulturhistoriske gjenstander og skriftlige kilder. De gjenstandsorienterte og tekstproduserende miljøene kunne være overlappende. Det var ofte tette forbindelser mellom bygdemuseene og historielagene⁵⁹, men også mellom museumslag, ungdomslag og mållag.⁶⁰ Kulturhistoriker Hans-Jakob Ågotnes knytter museumsetableringene på 1900-tallet til en større bevegelse til fordel for *bygdeverdier*:

Norskdomsrørsla er blitt brukt som samlande karakteristikk for denne mobiliseringa, som også er kalla motkulturell – den kjempa for å få aksept for bygdeverdier på lik linje med urbane eliteverdier. Det var rett nok ikkje alle stader museumsetableringane var direkte uttrykk for dei motkulturelle røslene. Det fanst ulike motivasjonar og perspektiv blant museumsaktivistane.⁶¹

Generelt mobiliseres lokalhistorien nedenfra og med folkelig støtte.⁶² Maja Leonardsen Musum omtaler som nevnt forholdet mellom museet og lokalsamfunnet som symbiotisk.⁶³

Uttrykket *janusansikt* er brukt for å beskrive lokalhistoriens tosidede karakter og potensielle iboende konflikt.⁶⁴ Lokalhistoriens ene side er lokalmiljøet og amatørforskeren. Den andre siden er academia og det profesjonelle historiefaglige miljøet.⁶⁵ Lokalhistoriens doble forankring tilsvarer det lokale museumsarbeidet som ble gjort landet over gjennom hele 1900-tallet. Det finnes både samlinger som er amatørernes dokumentasjon av lokal historie og samlinger som er bygget opp av profesjonsutdannede miljøer, særlig knyttet til fagene etnologi og historie.⁶⁶ På den måten har museumssektoren bestått av institusjoner av svært forskjellig karakter og med ulik forankring og tyngdepunkt, noen i profesjon, andre i identitet.

Museumsreformen la opp til at alle enhetene i det selvgrrodde museumslandskapet, med sine forskjellige *kulturer, selvoppfatninger og identiteter*, på ulike måter skulle styrkes. For det første skulle mindre enheter samles i *en* type institusjon, det vi kan kalle generalistmuseet, for det andre skulle museene løftes opp på et høyere vitenskapelig nivå og for det tredje skulle alle museene inn i ett og samme museumsnettverk, med felles museumsfaglige mål og verdigrunnlag.⁶⁷ Dette verdigrunnlaget som gjenspeiles i målsettingene som reformen

57. Talleraas, *Et uregjerlig mangfold?*; Eriksen, *Museum*; Bjørn Sverre Hol Haugen, «Bygdetun – museum, musealisering – remusealisering», *Norsk museumstidsskrift* Vol.6. utg. 1 2020. <https://doi.org/10.18261/issn.2464-2525-2020-01-02>

58. Ola Alsvik, *Norsk lokalhistorisk institutt og lokalhistorie i Norge*, (Oslo: Norsk lokalhistorisk institutt, 1998).

59. Skeie, «Hva var norsk lokalhistorie?», 453, 472; Talleraas, *Et uregjerlig mangfold?*, 138.

60. Eriksen, *Museum*, 83; Ågotnes, «Lokalmuseet i det sosiale landskapet».

61. Ågotnes, «Lokalmuseet i det sosiale landskapet», 51.

62. Alsvik, *Norsk lokalhistorisk institutt*, 8.

63. Musum, «Folkemuseet».

64. F.eks. Einar Niemi og Harald Winge, «Lokalhistorie som etterkrigshistorisk forskningsfelt», Notat nr. 9311 (Bergen: LOS-senteret, 1993), 6.

65. Dag Hundstad, «Barfothistorikere og akademikere. Profesjonalisering og strid i lokalhistorien», i *I dørtrekken frå Europa. Festskrift til Knut Sprauten i anledning 70-årsdagen 22. juni 2018* red. Ola Alsvik, Hans P. Hosar og Marianne Wiig (Oslo: Nasjonalbiblioteket, 2018).

66. Årstein Svihus, *Fortidshandtering på museum*, Ph.d.-avhandling (Bergen: Universitetet i Bergen, 2021).

67. Hylland, Løkka, Hjemdahl og Kleppe, *Museum og samfunn*.

hviler på, er tuftet på klassiske kulturpolitiske og akademiske verdier. Samtidig knyttet museumsreformen an til en bredere internasjonal, museumsfaglig bevegelse, der museer blir vurdert som kritiske og dialogorienterte institusjoner. På den måten er museumsreformen også preget av den nye museologien (*new museology*) som ble begrepsfestet på slutten av 1980-tallet. Denne retningen innenfor museumskunnskap innebar nye forventninger til museene om å spille en mer aktiv samfunnsrolle og ta et mer aktivt samfunnsansvar.⁶⁸ De nye ideene innebar i kortform en endring i «value, meaning, control, interpretation, authority and authenticity», slik en analyse beskriver det.⁶⁹ En annen måte å beskrive endringene på er at museene med dette gradvise paradigmeskiftet beveget seg fra et søkelys på *objekter* til et søkelys på *ideer*.⁷⁰ Samtidig som museumsreformen tilsynelatende var inspirert av denne diskusjonen om nye roller for museene, kom likevel ikke dette til erstatning for et gjenstandsbasert, forvaltningsbasert og kunnskapsbasert samfunnsoppdrag.⁷¹ Det bidro snarere til å øke forventningene til hva museene skulle bidra med.

Dette dels nye og dels utvidede verdigrunnlaget har ført til at den faglige styrkingen som museumsreformen la opp til, har betydd endrede forståelser av kvalitet for mange museer samt nye tiltak, for eksempel omprioritering og omstruktureringer, for å styrke denne kvaliteten. Museumsreformen har dermed også handlet om å samle museene rundt en felles kvalitetsforståelse.⁷² Museene har gjennom museumsreformen blitt løftet inn i en generell kulturpolitisk diskurs der profesjonalitet, relevans, deltakelse, demokrati og mangfold er sentrale karakteristikk ved kvalitet. «Museene skal være relevante samfunnsaktører», sies det.⁷³ Men hva er relevant, og hvem har makt til å bestemme det? Her er det motstridende synspunkter.

Identitetsskaping og kunnskapsutvikling

Museene er identitetsinstitusjoner. Samtidig er de kunnskapsinstitusjoner som både forvalter og produserer kunnskap. I denne kombinasjonen mener vi mye av forklaringen på utfordringene ved museumsreformen ligger. Det ligger i kjernen av museenes legitimitet og egenforståelse at de produserer og formidler kunnskap. Før reformen kunne museene ha ulike forståelser av hva som er relevant kunnskap og om hvorfor og hvordan den bør produseres og kvalitetssikres.⁷⁴ Mange museum har arbeidet ut fra et ideal om at kunnskapen skal være empirisk beskrivende, skrevet på en forståelig måte og at den viktigste kvalitetssikringen skjer gjennom lokale kjennere og tradisjonsbærere.⁷⁵ Med reformen er det i stor grad akademiske idealer om faglig kvalitet som rår.

68. Peter Vergo, *New Museology* (Reaktion books, 1989); Vikki McCall og Clive Gray, «Museums and the ‘new museology’: theory, practice and organisational change», *Museum Management and Curatorship* vol. 12 utg. 3 (1993): 267. [https://doi.org/10.1016/0964-7775\(93\)90071-P](https://doi.org/10.1016/0964-7775(93)90071-P)

69. Deirdre C. Stam, «The informed muse: The implications of ‘The new museology’ for museum practice», *Heritage, Museums and Galleries*, red. Gerard Corsane (New York: Routledge, 1993), 267. [https://doi.org/10.1016/0964-7775\(93\)90071-P](https://doi.org/10.1016/0964-7775(93)90071-P)

70. McCall og Gray, «Museums and the ‘new museology’», 3.

71. Jf. Ole Marius Hylland, «Museenes samfunnsrolle – et kritisk perspektiv: Om komplekse institusjoner og institusjonell lasteevne», *Norsk museumstidsskrift* vol. 3. utg. 2 (2017), <https://doi.org/10.18261/issn.2464-2525-2017-02-04>; se også McCall og Gray, «Museums and the ‘new museology’».

72. Knut Ove Eliassen, «Innledning» i *Kvalitetsforståelser. Kvalitetsbegrepet i samtidens kunst og kultur*, red. Knut Ove Eliassen og Øyvind Prytz (Oslo: Kulturrådet, 2016), 11 og 15.

73. <https://www.kulturradet.no/stotteordning/-/vis/museene-som-samfunnsaktorer>

74. Svihus, *Fortidshandtering på museum*, 371–373.

75. Ola Svein Stugu, «NLI og det lokalhistoriske kunnskapsfeltet», i *Råd, ressurser og rettleiing. NLI gjennom 50 år*. (Oslo: Norsk lokalhistorisk institutt, 2006), 82; Løkka, Hjemdahl og Kleppe, *Frivillig kulturvern*, 241.

Hvilken kunnskap som produseres og hvorvidt den vurderes som relevant, henger både sammen med forståelsen av hva et museum skal være og museet som identitetsskapende institusjon. Hayden White beskrev i sin tid historieskriving som en aktivitet som like mye som kunnskapsoverføring handler om å skape *mening*.⁷⁶ Slik har det også vært for museene. Det å skrive lokal historie og utvikle lokale samlinger har en sentral identitetsskapende dimensjon, der patriotisme, eierskap og lokal stolthet er viktige bakenforliggende verdier. I den omtalte debatten rundt nedleggelsen av en friluftsavdeling på Drammens Museum, omtalte et leserinnlegg saken på denne måten: «Det er ganske absurd at verken Drammens Museum eller byens politikere ser ut til å være opptatt av våre røtter, for ikke å si vår identitet. Ellers møter vi dette begrepet overalt.»⁷⁷

Med museumsreformen ble museene ytterligere profesjonalisert og den identitetsbyggende samfunnsrollen ble tonet ned til fordel for en kombinasjon av akademisk kunnskapbyggende, inkluderende og kritiske roller. I museumsutredningen som lå til grunn for reformen advares det mot at museene ensidig dyrker *en* bestemt kulturell identitet, derfor betones det hvordan museene skal være dialoginstitusjoner for eksempel mellom ulike former for kunnskap.⁷⁸ Museumsreformen handlet følgelig om å *utvikle* rollen som lokale identitetsskapende institusjoner i retning av på den ene siden å være kritiske forskingsinstitusjoner og på den andre siden som dialoginstitusjoner mot det mangfoldige samfunnet:

Det gjeld alltid å stilla kritiske spørsmål om korleis eit samfunn skaper og held ved like kulturell sjølvforståing og ha eit vake auga for dei farane som ukritisk dyrking av kulturell identitet representerer. Kulturell toleransetrening må difor inngå som eit integrert element i alt arbeid som går ut på å skapa og stadfesta kulturell identitet.⁷⁹

Spørsmålet er om alle museumsinstitusjoner og -miljøer deler disse kritiske idealene. Et godt eksempel på dette kan være Norsk Skogfinsk Museum (NSM), som altså ikke har ønsket å bli en del av Anno Museum. Et museum som NSM har en helt tydelig identitetsbyggende funksjon, og museets ambisjon er at det skal bidra til å styrke den skogfinske kulturen som en nasjonal minoritet i Norge.

Med utgangspunkt i et kulturperspektiv kan vi si at museumsreformen har hatt til hensikt å reformere den lokale museumskulturen – fra lokalt identitetsbyggende prosjekt til et akademisk, kritisk og vitenskapeliggjort – fra *somewhere* til *anywhere*, for å bruke Goodhearts dikotomi. Museumsreformen kan forstås som en reform som har søkt å flytte museer ut av en lokal(historisk) identitet/kultur/diskurs og over i en vitenskapelig og profesjonalisert identitet/kultur/diskurs. Etter reformen er målet å produsere kunnskap som holder vitenskapelig standard, som er kvalitetssikret etter etablerte akademiske prinsipper, og som dermed inngår i en nasjonal eller internasjonal faglig samtale. Når kunnskapen som museene produserer skal være en annen enn den mange av dem produserte tidligere, må også *begrunnelsen* for museumsarbeidet og identiteten til institusjonen endres.

Hva er et museum?

Da museumsreformen ble lansert, rommet de norske museene flere ulike museumskulturer, som gjenspeilet museenes størrelse, beliggenhet, selvforståelse og faglig profil. Det selv-

76. Hayden White, *Metahistory. The historical imagination in Nineteenth-Century Europe* (Baltimore: John Hopkins University Press, 2014 [1973]).

77. Liv Evju, «Neglisjerer røtter og historie», *Drammens Tidende*, 30. oktober 2015.

78. *Museum – mangfald, minne, møtestad*, 42.

79. *Museum – mangfald, minne, møtestad*, 42.

grodde museumslandskapet var sammensatt av innbyrdes svært ulike museumstyper med ulike museumshistorier, -kulturer og -identiteter. Ved siden av den folkemuseumsparadigmatiske museumskulturen fantes blant annet spesialmuseer for ulike fagfelt, museer med vitenskapelige ambisjoner, rene kunstmuseer, minoritetsmuseer og frittstående samlinger og bygdetun. Museumsreformens ambisjon har vært å samle alle disse ulike museene i en felles kultur, med en felles forståelse av kunnskap, kvalitet, relevans og samfunnsoppdrag. Slik sett er det mer enn organisasjoner og institusjoner som er slått sammen gjennom reformen. Like mye som en administrativ organisasjonsreform har museumsreformen vært en kulturreform – der både publikum, lokalsamfunn og lokale avdelinger har måttet endre sin forståelse av hva et museum er.

Anne Eriksen skriver at museet kan forstås som en sjanger med en rekke ulike sjangermarkører.⁸⁰ Bjørn Sverre Hol Haugen tar utgangspunkt i Eriksens bruk av sjangerbegrepet, men påpeker at det finnes *ulike* sjangre av museum.⁸¹ Han argumenterer for at eksempelvis bygdetunet utgjør en egen museumssjanger med særegne sjangermarkører. Slik vi ser det, har konfliktene som følge av museumsreformen bidratt til å synliggjøre nettopp hvordan museumssektoren er sammensatt av ulike museumssjangre – eller museumsidentiteter som vi har kalt det. Gjennom museumsreformens forventninger, virkemidler og prosesser, skal museumslandskapet bestå av generalistmuseer.⁸² Et generalistmuseum kjennetegnes, slik vi tidligere har definert det, av at museene skal ha ansvar for alle typer museumsoppgaver og forventes å være gode på alle de oppgavene som museene har i dag.

Tilsynelatende undervurderte museumsreformen betydningen av den lokale identitetsdimensjonen som fantes ved mange kulturhistoriske museer. Miljøene som har eierskap til samlingene krever autonomi, nettopp fordi det handler om identiteten deres – det være seg som gruppe, enkeltperson eller institusjon. Dette ser vi hos Norsk Skogfinsk Museum, som vil forvalte sin egen kulturarv og nekter å konsolidere museet inn i Anno museum. I fjor ble det steile fronter mellom Musea i Sogn og Fjordane og Norsk Kvernsteinsenter. Da handlet det også om autonomi. De lokalt ansatte og eierstiftelsen er uenige i den sentrale ledelsens prioritering og forståelse av kvalitet, profesjonalisering og relevans. Det handler om selvforståelse og identitet. Norsk Kvernsteinsenter anser ikke seg selv som en formidlingsarena, men som et nasjonalt kompetansemiljø. Den interne organiseringen basert på formidlingsarenaer kommer i konflikt med den lokale selvforståelsen.

Disse og andre historier fra museumsreformens mindre vellykkede prosesser viser at spørsmålene om hva et museum er og skal være, er en vedvarende diskusjon i sektoren. Med de forventningene som museumspolitikken, museumsreformen og museologien har formulert for museene, skal de både ha lokal forankring og en akademisk høyere himmel. Det innebærer å være institusjoner for både *somewheres* og *anywheres*. Dette er en kombinasjon som har vist seg vanskelig i praksis. Med den tendensen til politisering av museumsreformen som vi så i forbindelse med stortingsvalget høsten 2021, ser vi også at enkelte skriver reformens ambisjoner inn i en bredere polarisering mellom sentralisert makt og lokalt selvstyre. Kultivering og konsolidering har også blitt kulturkamp og identitetskonflikt.

80. Eriksen, *Museum*, 15–19.

81. Hol Haugen, «Bygdetun – museum, musealisering – remusealisering».

82. Hylland, Løkka, Hjemdahl og Kleppe, *Museum og samfunn*, 127.